

COMPORTAMENTUL DE AJUTORARE

1. Comportament de ajutorare, comportament prosocial și comportament altruist

Pentru a desemna comportamentele efectuate în folosul altor persoane se utilizează, în literatura de specialitate, trei termeni: comportament prosocial, comportament de ajutorare și comportament altruist.

Comportamentul prosocial desemnează o categorie foarte vastă de comportamente și se referă la acte valorizate pozitiv de societate. Comportamentele prosociale au consecințe sociale pozitive și contribuie la binele fizic și psihologic al altor persoane. Această categorie include: ajutorarea, altruismul, intervenția trecătorului, atracția interpersonală, prietenia, caritatea, cooperarea, sacrificiul, simpatia, încrederea, etc. Factorul determinant rămâne criteriul social: agresiunea, de pildă, este considerată de obicei un comportament antisocial, dar dacă este valorizată de societate (ca atunci când individul trebuie să lupte pentru a-și apăra țara), ea devine comportament prosocial. Comportamentul de ajutorare reprezintă o subcategorie în cadrul comportamentului prosocial. El poate fi definit ca un act intenționat efectuat în folosul altei persoane. Intenția deține rolul fundamental: dacă pierdem niște bani și cineva îi găsește, nu înseamnă deloc că am efectuat un comportament de ajutorare a persoanei respective.

La rândul lor, comportamentele altruiste sunt o subcategorie a comportamentelor de ajutorare. Ele se referă la acte motivate de dorința de a-i face un bine celuilalt și efectuate fără a aștepta câștiguri personale. Evident, caracterul altruist al unui comportament este dificil de demonstrat, întrucât pot exista recompense cunoscute numai de subiect, ca a se simți virtuos, a avea convingerea că merită aprecierea celorlalți, etc.

Primele cercetări psiho-sociale asupra comportamentului de ajutorare au apărut la sfârșitul anilor '50. Cercetările ulterioare au fost mult stimulate de un eveniment trist petrecut în 1964 la New York: o tânără, Kitty Genovese, a fost ucisă bestial într-o seară pe stradă, iar anchetatorii au constatat că 38 de persoane asistaseră din dosul perdelelor fără să intervină.

2. Explicații ale comportamentului de ajutorare

Cursul 29

Explicațiile pentru comportamentul de ajutorare au fost elaborate de pe două poziții teoretice: abordarea biologică și abordarea învățării sociale. În ultimele două decenii s-a dezvoltat o a treia abordare, ce combină elemente din primele două.

a. Abordarea biologică

Sociobiologii cred că multe comportamente umane își au originea în zestrea genetică - ele sunt înnăscute și nu învățate. În ceea ce privește comportamentul de ajutorare, ei susțin că ființele umane au o predispoziție biologică de a-i ajuta pe alții care suferă. Așa cum există tendințe înnăscute de a mânca sau a respira, tot așa există tendința de a-i ajuta pe semenii. Această concluzie contrazice vechea teorie evoluționistă, care vedea o corespondență strânsă între selecția naturală și egoism. Totuși, ideea că nevoia de a-i ajuta pe ceilalți explică succesul speciei umane pe drumul evoluției, se bucură de tot mai mult interes.

b. Învățarea socială a comportamentului de ajutorare

Majoritatea psihologilor sociali resping ideea că ajutorarea celuiilalt ar deriva din ceva înnăscut. Ei încearcă să demonstreze că acest comportament social își are originile în procesul de socializare - deci este învățat. Cele mai multe cercetări realizate din această perspectivă au folosit copii drept subiecți - copilăria fiind socotită o perioadă foarte importantă pentru învățarea acestor comportamente.

Cerînd pur și simplu copiilor să se comporte în manieră altruistă, crește probabilitatea comportamentului de ajutorare. Faptul de a indica unui copil care este comportamentul adecvat stabilește o expectanță și poate să-i ghideze conduita ulterioară. O metodă mai eficientă de învățare a comportamentelor de ajutorare o constituie folosirea recompenselor (întăririlor). Există șanse mari ca un comportament recompensat să fie repetat. Dacă, într-o situație din viața cotidiană, copiii sunt recompensați pentru faptul de a fi oferit ajutor, este foarte probabil că o vor face din nou în alte situații.

Indivizii pot învăța, de asemenea, să acorde ajutor urmărind o altă persoană efectuînd un comportament de ajutorare. S-a demonstrat experimental că observarea unui model adult care se comportă în manieră altruistă îi face pe copii să se comporte identic. Filmele cu mesaj pro-social au, de aceea, eficiență - a privi la televizor comportamente de ajutorare întărește atitudinile pozitive ale copiilor față de comportamentele de acest gen. Albert Bandura a arătat în numeroase studii că observarea și repetarea comportamentului modelului nu înseamnă o imitare mecanică. Individul analizează atent comportamentul și urmările comportamentului

Cursul 29

modelului și se comportă în consecință. Într-un experiment din 1970, Hornstein a prezentat subiecților un film cu un individ care înapoia proprietarului un portofel găsit. În cele trei condiții, cel ce găsisse banii era fie foarte bucuros, fie supărat și reținut, fie indiferent. La ieșirea din sala de proiecție, subiecții găseau ei înșiși un portofel. Rezultatele au arătat că cei ce au văzut filmul în care erau prezentate consecințe plăcute ale acordării ajutorului restituiau în mai mare măsură banii decât cei cărora le fuseseră prezentate consecințe neplăcute.

c. Perspectiva normativă

Un factor important al comportamentului prosocial îl constituie normele sociale. Evident, acestea sunt învățate de individ, și nu înnăscute. O normă este un standard de acțiune care specifică ce comportament este “așteptat” sau “normal” și ce comportament este “anormal” (nu corespunde prescripțiilor normei). Normele sunt, așadar, expectanțe sociale ce prescriu comportamentul social adecvat.

În comportamentul de ajutorare sunt implicate, în principal, două norme:

1. Norma de reciprocitate, potrivit căreia trebuie să-i ajutăm pe cei ce ne ajută. Sociologul american Gouldner, care a publicat un articol celebru în 1960 despre această normă, arăta că ea este universală, asemenea interdicției privind incestul, de exemplu. În virtutea normei de reciprocitate, ne simțim datori să întoarcem serviciul cuiva care ne-a ajutat.

2. Norma de reciprocitate socială precizează că trebuie să-i ajutăm pe cei ce au nevoie, fără să ne gândim la interacțiunile noastre viitoare cu ei. Membrii unei comunități, de exemplu, se simt adesea datori să-i ajute pe cei nevoiași din comunitatea lor chiar atunci când rămân anonimi și nu au așteptări cu privire la o recompensă socială viitoare.

d. Empatie și excitare

La fel ca în cazul altor comportamente, în comportamentele de ajutorare sunt implicați atât factorii genetici, cât și factorii de mediu. De aceea, au apărut teorii care încearcă să găsească un compromis între abordarea sociobiologică și cea a învățării sociale. Mecanismele biologice pot predispuce o persoană să acționeze, dar felul în care ea răspunde depinde de experiențele ei trecute și de circumstanțele imediate.

Mulți cercetători au convingerea că o precondiție a conduitei de ajutorare este o stare de activare (de excitare fiziologică). Aceasta ar putea fi empatia, care în multe cazuri reprezintă principala motivație a comportamentului de ajutorare. Empatia corespunde abilității de a sesiza trăirile altuia, de a ne identifica emoțional și cognitiv cu o altă persoană. Ea poate

Cursul 29

fi înțeleasă ca un răspuns emoțional la suferința altuia. Studiile care au arătat că adulții, ca și copiii, răspund în mod empatic la suferința altuia sunt extrem de numeroase. Majoritatea acestor studii arată că pentru ființele umane este neplăcut să-l vadă pe altul suferind. Din acest punct de vedere, atunci când acordăm ajutor, încercăm să facem să dispară sentimentul neplăcut pe care ni-l provoacă durerea altuia.

Unul din modelele cele mai cunoscute ale comportamentului de ajutorare se bazează pe această idee: indivizii intervin într-o situație de urgență pentru că aceasta declanșează o stare neplăcută de care ei încearcă să scape. Ca urmare, un astfel de comportament nu este deloc altruist, fiind declanșat mai curînd de interesul personal. Individul ajută din dorința de a scăpa de o emoție neplăcută, comportamentul de ajutoare fiind un comportament ce reduce prompt starea de inconfort psihic.

Empatia este mediată, în bună măsură de similaritate: empatizăm mai ușor cu o persoană pe care o percepem ca fiindu-ne similară. S-a demonstrat, de pildă, că la subiecții ce asistă la aplicarea de șocuri electrice unor persoane similare (în privința vârstei, aspectului fizic, îmbrăcăminții) apare o stare de excitație fiziologică, direct proporțională cu similaritatea percepută.

3. Un model situațional al comportamentului de ajutorare

Asasinarea tinerei din New York în 1964 în prezența atîtor spectatori pasivi a stimulat cercetările asupra intervenției trecătorului, ce încercau să stabilească în ce condiții individul acordă ajutor într-o situație de urgență. La început s-a pus accentul pe studierea ajutorului în aceste situații. Astăzi cercetătorii se interesează în general de comportamentul de ajutorare, explicînd intervențiile indivizilor și în situații de non-urgență.

În cadrul studiilor asupra situațiilor de urgență, factorul care s-a bucurat de cea mai mare atenție a fost prezența celorlalți - mai precis, dacă potențialul donator (de ajutor) este singur sau în compania altora. Cercetătorii au pus repede în evidență efectul de trecător (bystander effect): este mult mai puțin probabil ca indivizii să acorde ajutor într-o situație de urgență atunci când se află împreună cu alții decît atunci când sunt singuri: cu cît numărul celor prezenți este mai mare, cu atît mai puțin probabil este că cineva va interveni în timp util. Dintre modelele ce și-au propus să explice influențele situaționale asupra intervenției trecătorului, cel mai cunoscut este cel elaborat de Latané și Darley în 1970.

Cursul 29

Înainte de a cerceta factorii situaționali ai intervenției, cei doi psihologi sociali au încercat să distingă elementele caracteristice ale situațiilor de urgență:

1. O situație de urgență poate implica pericol pentru o persoană sau pentru bunurile din proprietatea ei.
2. Este un eveniment neobișnuit, trăit rareori de persoanele obișnuite.
3. Situațiile de urgență sunt foarte diferite, de la o clădire în flăcări la agresarea unei femei pe stradă și de la un accident de automobil la alunecarea unei persoane pe gheață.
4. Nu pot fi prevăzute, încât nu se poate face dinainte o planificare a acțiunilor.
5. Impun acțiuni imediate; cîntărirea pe îndelete a alternativelor nu este posibilă.

Se poate sesiza ușor similaritatea dintre astfel de situații și situația de formare a normelor de grup studiată de Sherif: ambele tipuri de contexte sociale implică nesiguranță, ambiguitate, lipsa unui fundament pentru judecată și acțiune. În aceste condiții, crește probabilitatea ca individul să facă apel la ceilalți pentru a afla cum trebuie evaluați stimulii și cum trebuie acționat. De aceea, o predicție care s-a impus imediat pentru situațiile de urgență a fost aceea că individul reacționează diferit în funcție de prezența sau absența altora.

Bibb Latané și John Darley și-au dat seama de la început că nu pot invoca drept explicație simplă apatie a spectatorilor din situațiile de urgență. Ei au pus în evidență dependența intervenției de numărul celor prezenți. În plus, au construit un model cognitiv al intervenției trecătorului, arătînd că intervenția depinde de o serie de decizii. În fiecare din cele cinci etape descrise în modelul lor, trecătorul ia decizii, iar ajutorul depinde de decizia luată în fiecare etapă.

a. Trecătorul (donatorul) trebuie să observe evenimentul. El poate, foarte simplu, să ignore o situație care necesită intervenție.

b. Definirea situației ca urgență. Este foarte probabil ca donatorul să definească situația ca urgență (și, foarte probabil, să ajute) cînd crede că situația victimei este gravă și că se deteriorează repede. Apatia trecătorului se reduce în mod semnificativ odată ce interpretează situația ca situație de urgență.

c. Asumarea responsabilității. În această etapă se ia decizia cu privire la asumarea responsabilității personale de a ajuta. Ca și în etapa precedentă, influența celorlalți constituie un factor hotărîtor. Uneori persoana care asistă la o situație de urgență știe că mai există și alți spectatori, dar nu poate vedea reacțiile acestora - așa s-a întîmplat, de exemplu, în cazul fetei ucise pe străzile New York-ului. Adesea, decizia de a-și asuma răspunderea este determinată de cît de competent se simte trecătorul într-o situație specifică.

Cursul 29

d. Decizia cu privire la ceea ce trebuie făcut efectiv.

e. Acordarea propriu-zisă a ajutorului.

4. Argumente experimentale

Într-un experiment din 1970, Latané și Darley au invitat studenți la un interviu despre viața în campusul universitar. În timp ce subiecții completau un chestionar, experimentatorii au introdus fum în cameră printr-un orificiu special. După câteva minute, încăperea în care se aflau subiecții era plină de fum. În funcție de condiția experimentală, subiecții se aflau fie singuri, fie cu alți doi subiecți pe care nu-i cunoșteau, fie cu doi complici ai experimentatorului care primiseră instrucțiuni să ignore total fumul. Variabila dependentă era reacția subiecților și timpul scurs pînă ce reacționau. Autorii făcuseră ipoteza că într-o astfel de situație, indivizii se lasă influențați de ceilalți pentru a decide ce vor face. Rezultatele au confirmat această idee. Subiecții care se aflau singuri au anunțat mult mai repede experimentatorului existența fumului decît cei ce se aflau în grup: 75% din subiecții singuri au acționat imediat, în vreme ce numai 38% din subiecții aflați împreună cu alți subiecți reali au intervenit. Influența complicilor ce se arătau pasivi a fost covârșitoare: numai 10% din subiecții din această condiție au luat atitudine.

Latané și Darley au interpretat aceste rezultate apreciind că prezența altora poate inhiba răspunsul indivizilor într-o situație de urgență: cu cît se află mai multe persoane în jur, cu atît reacția întîrzie. Mai grav încă, mulți din subiecții care n-au reacționat, fiind influențați de pasivitatea celorlalți, nu au evaluat situația ca fiind o situație de urgență.

Într-un articol celebru din 1969, intitulat “O doamnă la ananghie” (“A lady in distress”), Bibb Latané și Jane Rodin au arătat că indivizii pot rămîne pasivi chiar atunci cînd celălalt este în pericol. Subiecții masculi completau un chestionar, singuri sau alături de alții. În vremea aceasta, una din funcționare lua o scară din încăperea în care se aflau subiecții, motivînd că are nevoie de un dosar de pe raftul de sus al bibliotecii. După un minut, subiecții auzeau cum femeia cade cu zgomot în biroul vecin. Dintre cei ce se aflau singuri, 70% au sărit în ajutorul femeii, iar dintre cei ce se aflau împreună cu un alt subiect real, numai 40%. În condiția în care s-a manipulat percepția situației ca non-urgență, introducîndu-se un complice pasiv, numai 7% din subiecți au acordat ajutor.

Primul experiment al lui Darley și Latané, realizat în 1968, a fost inspirat direct de moartea lui Kitty Genovese și a testat influența prezenței fizice ori numai presupuse a

Cursul 29

celorlalți asupra comportamentului de ajutorare. Subiecții se aflau în cabine individuale și puteau comunica între ei. În funcție de condiție, în cabine se află doi subiecți (subiectul real și un complice), patru (subiectul real și trei complici) sau șase (subiectul real și cinci complici). În toate condițiile, unul din complici mărturisește că este epileptic și, după puțin timp, din cabina lui se aud gemete și trosnituri, ca și cum s-ar fi declanșat o criză. Experimentatorii urmăreau să pună în evidență relația dintre numărul presupus al celorlalți care au cunoștință de criză și timpul care se scurge pînă la intervenția subiectului. Rezultatele au confirmat ipoteza lor: cu cît numărul presupus al celorlalți este mai mare, cu atît reacția subiectului întîrzie. Înainte de sfîrșitul crizei, 85% din subiecții care știau că sunt singuri cu victima au acționat, 62% din cei ce știau că mai sunt alți doi prezenți și 31% din cei ce aveau cunoștință de prezența altor patru subiecți. După șase minute, procentajele erau: 100%, 81% și 61%.

Pentru a răspunde adecvat într-o situație de urgență, indivizii trebuie să-și înceteze activitatea curentă și să se angajeze într-un comportament neobișnuit. Individul izolat o face, adesea fără să ezite. De ce însă grupurile inhibă comportamentul de ajutorare în astfel de situații? Latané și Darley au oferit trei explicații:

a. Difuziunea responsabilității - în situația de urgență, prezența celorlalți oferă individului posibilitatea de a transfera responsabilitatea de a acționa sau de a nu acționa. Pentru ca aceasta să se producă, nu este necesară prezența fizică a celorlalți, ci este suficient ca individul să știe că ei asistă, chiar dacă nu-i vede. Individul singur intervine pentru că lui îi revine întreaga responsabilitate.

b. Inhibarea produsă de public - ceilalți spectatori pot să-l facă pe individ conștient de acțiunea pe care o desfășoară. În aceste condiții, poate să apară teama de a nu face o gafă: nimeni nu vrea să pară stupid, acționînd nepotrivit. Din acest punct de vedere, o reacție exagerată, de exemplu, poate constitui o greșeală ridicolă, la care ceilalți sunt martori.

c. Influența socială - celelalte persoane care asistă la o situație de urgență oferă individului un model de acțiune. Dacă ele nu se arată îngrijorate și afișează pasivitate, situația poate să pară mult mai puțin gravă decît este în realitate.

5. Personalitate și comportament de ajutorare

Foarte multe cercetări din acest domeniu s-au aplecat asupra factorilor situaționali. Totuși, comportamentul este determinat atît de mediu, cît și de personalitatea indivizilor. În

Cursul 29

privința influenței acesteia din urmă, comportamentul de ajutorare a fost raportat la trăsăturile de personalitate, cât și la stările psihologice tranzitorii.

a. Stările psihologice tranzitorii

Cu toții avem zile în care totul pare să meargă perfect ori zile în care totul iese prost și știm foarte bine că astfel de dispoziții influențează maniera noastră de a interacționa cu alții. Cercetările asupra comportamentului de ajutorare au arătat că indivizii aflați în dispoziție bună sunt mult mai înclinați să acorde ajutor decât cei aflați în dispoziție proastă.

În privința influenței bune dispoziții, abordarea experimentală tipică presupune modalități de a-i face pe subiecți să creadă că au avut succes ori că au eșuat într-o sarcină specifică. În majoritatea studiilor, cei ce cred că au avut succes acordă ajutor într-o mai mare măsură decât cei cu eșec. Alice Isen, o cercetătoare recunoscută în domeniul emoțiilor, a procedat în felul acesta cu profesori de gimnaziu. Cei ce s-au dovedit competenți în sarcină și au avut scoruri mari au contribuit ulterior semnificativ mai mult într-o campanie de strângere de fonduri pentru școală. Când oamenii se simt bine, ei sunt mai puțin preocupați de ei înșiși și mai sensibili la nevoile și problemele altora. A fi într-o dispoziție bună echivalează cu focalizarea atenției pe aspecte pozitive. Cunningham, în 1979, a demonstrat chiar că vremea frumoasă, însorită induce o stare de bună dispoziție, care-i determină pe indivizi să-i ajute pe ceilalți, iar vremea mohorâtă, cu cer acoperit provoacă proastă dispoziție și inhibă comportamentul de ajutorare.

Indivizii ce se simt triști ori indispuși se concentrează mai mult asupra lor înșile, asupra grijilor și problemelor lor, sunt mai puțin preocupați de binele altora și sunt mai puțin înclinați să-i ajute pe alții.

b. Caracteristici și attribute ale persoanei

Tendința generală a psihologilor sociali este aceea de a pune multe comportamente pe seama factorilor situaționali. Totuși, există caracteristici stabile de personalitate ce marchează maniera individului de a interacționa cu ceilalți. În domeniul comportamentului de ajutorare, psihologii sociali au încercat să contureze un portret-tip al “samariteanului milos”, deci al personalității înclinate să efectueze acte altruiste.

În privința variabilelor demografice, de exemplu, Latané și Darley au arătat că nu există decât o corelație extrem de slabă, total ne semnificativă, între **ocupația tatălui** ori **mărimea familiei** (numărul de frați și surori) și comportamentul de ajutorare. În mod

Cursul 29

surprinzător, **mărimea orașului de origine al subiectului** are oarecare influență asupra acestui tip de comportament: subiecții care au copilărit în orașe mici au o tendință mai pronunțată de a ajuta în raport cu cei originari din metropole. Relații pozitive, deși slabe, cu tendințele altruiste au **judicata morală matură, nevoia de aprobare socială, stima de sine, tendința de a-și asuma responsabilitatea** pentru binele altora. Totuși aceste corelații nu sunt suficient de puternice pentru a distinge “samariteanul milos” de restul indivizilor. Comportamentul de ajutorare pare să fie rezultatul interacțiunii caracteristicilor situației și ale celui ce are nevoie de ajutor cu trăsăturile de personalitate ale donatorului.

Printre puținele atribute de personalitate acceptate de psihologi ca fiind predictive pentru comportamentul de ajutorare este **competența percepută specifică**. Sentimentul capacității de a stăpâni situația afectează probabilitatea acordării ajutorului. Indivizii care se simt competenți cred că pot reduce costurile potențiale ale comportamentului de ajutorare; or, s-a demonstrat că acestea constituie un factor esențial al acordării ajutorului. De exemplu, doi cercetători americani au manipulat competența percepută a subiecților în ceea ce privește suportarea de șocuri electrice - pe unii i-au făcut să creadă că au o toleranță ridicată la șocuri electrice. Acești subiecți s-au oferit să ajute la așezarea în rafturi a unor obiecte încărcate electric într-o măsură mai mare decât subiecții care nu fuseseră informați asupra capacităților de a suporta șocurile. În plus, s-a arătat că există posibilitatea ca indivizii să-și extindă competența specifică, fiind înclinați să ajute și în situații despre care nu cred că le stăpînesc.

A deține **poziția de lider** într-un grup sau într-o organizație reprezintă un atribut de personalitate (chiar dacă nu definitiv) și totodată presupune competență. Ne putem gândi că un lider este prin definiție mai competent decât alți membri ai grupului și mai înclinat să inițieze acțiuni, inclusiv acordarea ajutorului în cazuri de urgență. Baumeister și colaboratorii săi (1988) au pus în evidență o caracteristică a rolului de lider ce depășește explicația de tipul “cine are competență, ajută”: tendința de a-și asuma în general responsabilitatea. Astfel, autorii au arătat că într-o situație de urgență liderul nu resimte difuziunea responsabilității la fel ca toți ceilalți membri ai grupului.

În sfârșit, discuția asupra relației dintre atributele de personalitate și comportamentul de ajutorare ar trebui să facă referiri și la efectele **apartenenței sexuale** a indivizilor. Multe studii au pus în evidență faptul că bărbații sunt mai înclinați să le ajute pe femei decât sunt femeile să-i ajute pe bărbați. Experimentele tipice în această privință presupun un scenariu în care o femeie sau un bărbat rămân în pană cu mașina pe autostradă și sunt nevoiți să apeleze la ceilalți șoferi. Femeile au un succes mult mai mare decât bărbații în această situație: cei ce

Cursul 29

opresc sunt de obicei bărbați singuri. Astfel de rezultate contrazic în oarecare măsură concluziile multor studii care arată că femeile au o capacitate empatică mai mare decât a bărbaților. De aceea, unii cercetători au presupus că o variabilă importantă în aceste situații este motivația sexuală a bărbaților. Un experiment efectuat pentru a testa această ipoteză a manipulat starea de excitație sexuală a subiecților. Subiecților li se prezenta, în funcție de condiție, un film cu scene sexuale sau un film non-erotic. După ce părăseau laboratorul, subiecții, bărbați ori femei, întâlneau un complice al experimentatorului, bărbat ori femeie, care scăpa pe jos un teanc de hârtii. Rezultatele au arătat că în condiția în care un bărbat ce a privit filmul erotic întâlnește un complice-femeie, se acordă ajutor într-o măsură mai mare decât în celelalte condiții ale experimentului. Mai mult, bărbații din această condiție petrec în medie șase minute ajutând femeia, în vreme ce bărbații care ajută un complice bărbat rămân cu acesta în medie 30 de secunde. În rezultatele acestui experiment mai apare un contrast frapant: cu cât bărbații se simt mai excitați sexual, cu atât ei rămân mai mult timp ajutând femeia; dimpotrivă, cu cât femeile resimt mai mult starea de excitație, cu atât petrec mai puțin timp ajutând un bărbat. Autorii au tras concluzia că bărbații confundă altruismul față de femei cu dorința de a se arăta curtenitori. Cât despre reacția femeilor, trebuie pusă pe seama experiențelor de socializare specifice: ele au învățat că nu trebuie să rămână prea mult timp cu bărbați pe care nu-i cunosc.